

Bilimsel Yayın Etiği

Scientific Publication Ethics

Osman İnci*

Öz

Bilim; akademisyenleri güven ilkesi ve sorumluluk bilincine dayalı olarak bilimsel değer ve ilkelere, etik tutum ve davranış standartlarına uygun hareket etme yükümlülüğü altına sokar. Her bireyin değer ve onuruna saygı, gerçeği izleme, kusursuzu arayış esastır. Bu bağlamda akademik özgürlük ve özerklik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve hesap verebilirlik, başkalarına saygı, temel hakların korunması, liyakat temel değerler arasındadır.

Etik olmadan bilim olmaz. Bilimsel yayında akademik değerlerin korunması elzemdir. Bilim insanlarının etik değerlere aykırı davranışlarda bulunmamaları esastır. Bilimsel çalışmanın dürüst yapıldığına, doğru temellere dayandığına, araştırma verilerinin doğru yöntemlerle toplandığına, doğru istatistiklerin kullanıldığına ve sonuçların uygun rapor edildiğine, sonuçların yazılım, sunum ve paylaşımında profesyonel standartlara uyulduğuna inanılır.

Bilimsel yayınlarda kural dışı uygulamalar derecelendirilebilir. Bilerek, aldatma amacı güdenlerle bilgisizlikten ve masumane yapılanlar ayrılmalıdır. Etik kuralların, standartların en ciddi ihlali “bilimsel suistimaldir”. Bunun en ağırı akademik hırsızlık-çalma (plagiarism), başkasının eserini kendi adına geçirmedir. Olmayan veri ve sonuçlar yaratma, uydurma-sahtecilik (fabrication), masa başında oturup uydurmadır. Bilimsel nedeni olmaksızın veri ve sonuçları değiştirme, nedeni olmaksızın veri atlama, yanıltmacılık-çarpıtma (falsification) üçüncü suistimal olarak kabul edilir (FFP). Bunların diğerlerinden en önemli farkı bilerek aldatma niyetidir.

Yinelenen yayın, bölerek yayınlama, taraflı yayın, kaynakların taraflı seçilmesi, yazarlık hakkı ihlalleri (yazar saklama, armağan yazarlık, onursal yazarlık veya hayali yazarlık, gereksiz yazar sıralaması değiştirme vb.), katkı sağlayanlara teşekkür etmeme diğer kural dışı uygulamalardır. Araştırmalarda masum hatalar ve özensizlikler ise kural dışı uygulama dışında değerlendirilir.

Bilimsel yayında kural dışılıkların önlenmesinde bilim kurumu yöneticilerine, dergi editör ve yayın kurullarına, hakemlere, destek veren kurumlara ve özellikle bilim okur-yazarlarına görev düşmektedir. Akademik yaşamın başlangıcında “bilim etiği” eğitimi verilmesi yaşamsal öneme sahiptir. Bilim etiği ilke ve kurallarını bilmeyenler bilimsel araştırma ve yayın yapamaz. Ayrıca kural dışılık yaptığı belgelenenlere yaptırım uygulanması vaz geçilmezdir.

Anahtar Sözcükler: Akademik etik; yayın etiği; bilimde kusurlu davranış.

Abstract

Science based on consciousness of responsibility and principles of trust puts academics under an obligation to act according to the values and principles, ethical attitudes and standards of behaviour. A quest for perfectness, to observe truth and show respect for the dignity and value of each individual should be a fundamental principle. In this context, academic freedom and autonomy, academic integrity,

* Prof. Dr. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Ana Bilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi. e.posta: drosmaninci@gmail.com

responsibility and accountability, respect for others, the protection of the fundamental rights and competence are among the core values of academic merit.

Science is not possible without ethics. Protection of academic value is essential for an academic publication. It is also fundamental that academics should not behave contrary to the ethics values. It is assumed that academic studies are conducted honestly, based on true foundations, that the research data are collected according to the correct methods, accurate statistics are used and results are reported accordingly. It is also assumed that professional standards are carried out in software presentation and share of results.

The exceptional methods in academical publications should be classified as those carried out intentionally, aiming to mislead the related studies and the others to be distinguished from the ones carried out by some ignorances and various innocent facts. The most serious infraction of the ethical rules and standards is the 'academic misappropriation'. Among all, the most crucial one is the academic plagiarism, which is transferring the production of some other person under one's own name or stealing away the work of other persons. Creating some not-existing data and results, and fabrication is inventing some information just by sitting at the table. Changing the datas and results without scientific reasoning, and falsification is accepted as another and the third kind of misappropriation (FTP). Their most important difference from the other kinds is showing conscious deceptive intention.

Duplication, salamislicing, publications aiming partiality, partiality in choice of sources, authorship rights violations (Author concealment, Gift Autorship, Honory Autorship or Ghost Autorship, author addition changing the order of author list), and not thanking to the contributors are other irregular applications. Innocent faults and carelessness should not be evaluated as irregular applications.

It is the task and responsibility of administrators of academic committee, editors and publication committees, referees, supporting institutions, and mainly academic readers and writers to avoid irregular applications in academic publications. It is of vital importance to give 'an academic ethics' instructions just at the very beginning of academic life. The ones who do not know principles and rules of academic ethics are not efficient for academic research and publications. Besides sanctions should be applied against approved irregular applications.

Keywords: Academic ethics; publication ethics; scientific misconduct.

Giriş

Bilimsel araştırma ve yayın güvene dayalıdır. Bilim insanı yalnızca bilim dünyasının değil toplumunda saygı ve güvenini kazanmak durumundadır. Bu güvenin kazanılması ve korunmasında dürüstlük yaşamsal öneme sahiptir. Bilimsel dürüstlüğün temelinde güven kavramı bulunur. Bilim insanları güven ve dürüstlüğe dayalı değerleri korumak zorundadır. Araştırma grubun da bulunan tüm üyelerin etik dışı davranışlara girmesi söz konusu olamaz. Akademik değerlerin ve her bireyin onurunun korunması esastır.

Bir bilimsel araştırmaya katılanlar; araştırmanın tasarımı, yapılışı, yürütülmesi ve bilgilerin analizi sürecinde en yüksek standarda sahip olmalı, dürüstlük ve açıklığı elden bırakılmamalı, aynı konu üzerinde araştırma yapmış ve halen yapmakta olan diğer

araştırmacıların katkılarını açıkça gösterecek tutum içinde olmalı, bunu bilimsel makale yazımı sürecinde de korumalıdır (Ertekin vd., 2002 , ss. 11-13).

Akademik kadroların uymaları gereken etik değerleri ve ilkeleri öğrenmeleri, bilmeleri ve anlamaları akademik etik gereğidir. Ayrıca bu değer ve ilkelerin açık ya da örtülü ihlali halinde yaptırım uygulanacağını da bilmeliler. Akademisyenler etik değerlere saygılı olmak durumundadır.

Akademik Değerler

Bilim ve etik bir bütündür. Bilim yapılırsa iken ayrıca etik aranmaz. Bir çalışma bilimsel olarak doğru yapılsa da etik ilkelere aykırılıklar içeriyorsa sonuçları bilimsel değildir. **Etik olmadan bilim olmaz.**

Etik değerler özetle:

- Akademik dürüstlük,
- Profesyonel standartlara bağlılık,
- Kurallara uygunluk,
- Açıklık,
- Güvenirlilik,
- Başkalarına saygı,
- Araştırma sonuçlarının yazılımında, sunumunda ve kamuoyu ile paylaşımında saydamlık,
- Destek tekliflerinin incelenmesinde adalet

Bilimsel yayın bağlamında Akademik Etik: “*Akademisyenlerin bilimsel çalışmalarında ve değerlendirilmesinde, birikim ve bilgilerin paylaşılması ve öğrencilerine ve kamuoyuna aktarma ... faaliyetlerinin her aşamasında etik tutum ve davranış kurallarına uymayı içerir*” (Yükseköğretim .... 2014).

Toplumda bilimsel çalışmaların dürüst ve doğru temellere dayandığına, araştırmacıların verileri doğru yöntemlerle topladığına, uygun analitik teknikler kullanıldığına, sonuçların uygun rapor edildiğine, uygun istatistikler kullanıldığına inanılır. Araştırma yapan tüm bireylerde, araştırmalarını yürütme ve sunma süreçlerinde var olan akademik dürüstlük standartlarına titizlikle uymaları beklenir.

Profesyonel standartlara bağlılık araştırma kariyerinde kişisel dürüstlüğün de temelini oluşturur. Bir bilimsel çalışmanın tasarımıyla verilerin toplanmasına, rapor edilmesine, yayına dönüşmesinden okuyucuya ulaşmasına kadar geçen süreçte araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulması esastır. Bilimsel araştırmanın yayınlanması aşamasında editör, yayın kurulu ve hakemlerin de etik ilkelere uyması vazgeçilmezdir.

Akademik etik, yükseköğretim dünyasında herkesin bildiği, gördüğü, ama kimilerinin bilmezlikten ve görmezlikten geldiği, kimilerinin ise statükonun devam etmesi uğruna ses çıkaramadığı konuları da kapsar. Toplumla doğrudan etkileşim içinde olan ve yine toplumu doğrudan etkileme potansiyeline sahip akademisyenler, kendi kendilerini doğrudan

denetleyebilecek bir düzenek geliştirmek durumundadırlar. Bu da değerler ve ilkeler dizini ile olanaklıdır.

Bilimin yol gösterici olabilmesi için Bilim Kurumu yöneticilerinin bilimsel düşünmesi ve bilimsel değerlere saygılı davranması kaçınılmazdır. Akademik Kurum Yöneticileri; etik değer ve ilkeler eğitiminin verilmesini, yerleşmesini, korunmasını ve uygulanmasını sağlamak durumundadır. Bilim ancak, “bilim ve yönetim kültürü” bulunan ortamda gelişir. Akademik özerklik ve özgürlüğün kökleşmediği, güven ve huzurun bulunmadığı, liyakatın esas alınmadığı ortamda bilimsel verimlilik söz konusu değildir. Yönetim etiği ilkeleri eksiksiz uygulanır ise bilimsel başarı da yükselir.

Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri

Bilimsel araştırma ve yayın etiği birlikte değerlendirilir. Bilimsel yayınlarda akademik değerlerin korunması elzemdir. Bilimsel araştırmada etik dışılık var ise doğal olarak yayına da yansiyacaktır. Bir araştırmada uygulanacak temel ilkeler: araştırmanın tasarımı ve yürütülmesinde gerekli yeterliliğe sahip olmak, araştırmanın yapılışı ve bulguların analizi sırasında özeleştirici, dürüstlük ve saydamlığı korumak, aynı konuda araştırma yapmış veya yapmakta olanların çalışmalarına saygılı olmak, araştırmaya katılan herkesin katkısını görünür kılmaktır. Bir araştırmaya başlarken öncelikle araştırma sürecindeki görevler ve yayında oluşan hakların dağılımı belirlenmelidir.

Bilimsel yayının amacı, üretilen ve geliştirilen bilginin, bilgi birikiminin paylaşılarak yayılmasını ve bilimin insanlık yararına geliştirilmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan bilimsel bir yayında, yayının içindeki bilgilerin doğru ve tam olması, yayının kasıtlı olarak eksik bilgi içermemesi, bilgilerin üretimi ve geliştirilmesi aşamalarında “bilimsel etiğe” uygun davranılması gereklidir.

Bilimsel bir yayında bulunması gereken vazgeçilmez özellikler:

1. Yayındaki bilgi doğrudur ve kasıtlı olarak eksik bilgi içermez.
2. Bilgilerin üretimi ve geliştirilmesi aşamalarında “bilim etiğine” uygun davranılır.
3. Bilimsel sistematik içinde elde edilen veriler ve bulgular yayınlanabilir.
4. Kişisel çıkarlar, kaygılar, politik görüşler ve dini inançlar yayını etkilemez. Yayın tarafsızdır.
5. Yayında yararlanılan bütün kaynaklar atıf yapılarak belirtilir. Yayında herkesin erişemeyeceği, gizliliği olan kaynaklar kullanılmamalıdır.
6. Yayındaki bilginin üretilmesinde, derlenmesinde, ölçülmesinde ve yayına hazırlanmasında payı olanların katkıları, yazar olarak ya da teşekkür edilerek belirtilir (Binatlı ve diğerleri, 2011).

Bir bilimsel yayının etik ilkelere uygunluğunda yalnızca araştırmacılar değil, bilim politikalarını yönlendirenler, çalışmayı destekleyenler ve yayının kamuoyuna ulaşmasına kadar geçen süreçte görev alanlarda sorumluluk sahibidir.

Yayın etiğinden sorumlular:

- Araştırmacılar (yazarlar)
- Editörler
- Yayın kurulları
- Danışmanlar (hakemler)
- Destekleyen kurumlar (kişiler)
- Bilim politikalarını belirleyenler (yöneticiler)
- Okuyucular

Türkiye de köklü bir “Araştırma kültürü” olduğundan söz edilemez. Ayrıca “Akademik yönetim kültürümüz” de bilinmektedir. **Yayın geçmişimiz kadar yayın etiği geçmişimiz var.** Bilim yayın demektir. Bilim de “ya yayınla ya da yok ol” anlayışı hakimdir. Ancak bilimin temel ilkelerine ve değerlerine uyulmaz ise yayınladığı halde yok olanlar az değildir. Bir araştırmada amaç sonuçların bilim kamuoyu ve toplumla paylaşılmasıdır. Yayınlanmayan araştırmanın hiçbir değeri yoktur. Eğer bir araştırma yapılmış ise bunun öncelikle bilim kamuoyu ile paylaşılması gerekir. Bu bildiri ya da makale şeklinde olacaktır. Ancak her ikisinde de etik ilkelere uyum esastır.

Bilimsel Değerlendirme Etiği

Bilimsel yayınlarda editörlük ve hakemlik önemli sorumluluktur ve etik ilkelere uyulması vaz geçilmezdir. Editör ve hakemler derginin ilke ve standartlarını korur. Editörler hakemlerin görüşlerini alarak gönderilen makalelerin yayınlamasına karar verirler. Bilimsel yayınlardaki etik dışılıklarda editöre büyük sorumluluk düşmektedir. Okuyucunun bir bilimsel yayında saptadığı etik yanılmayı bildirmesi ve sonucu takip etmesi bilimsel dürüstlük gereğidir. Editör bu bildirimleri ciddiyle incelerler (inceletir), sonuçları ilgiliyle ve etik dışılık doğrulanırsa kamuoyu ile paylaşır.

Editörlerin Uyması Gereken Etik İlkeler

- Basılmamasına inandıkları makaleleri iade ederler. Diğerlerini daha iyi değerlendirecek hakem(ler)e gönderirler.
- Ret gerekçeleri (derginin konusu ile ilgili olmayışı. Yazılış-içerik-düzenlemenin uygun olmaması, belirgin hataların bulunması vb.) bildirilirken kırıcı olmayan, küçümsemeyen uygun dil kullanılır.
- Araştırma verilerini, yazarın verilerini korumakla yükümlüdür. Gönderilen makaleler ile ilgili gizliliğe özen gösterilir. Gizlilik prensipleri ret veya yayından sonra da sürmelidir.
- Makaleyi engellemesi veya yayını geciktirmesi etik dışıdır.
- Makaleyi konu ile ilgili çıkar ilişkisi olabilecek (bulunabilecek) hakemlere gönderemez. Hakemlerin tarafsız seçilmesi gerekir.
- Kendi çalışmasında benzerlik var ise değerlendirmeyi yardımcı editöre bırakmalıdır.

- Makale bilgileri editörün veya yakınının çalışmalarında kullanılamaz.
- Hakem belirlemede bilimsel gereklerin dışına çıkamaz, konu ile ilgili hakem belirlemelidir.
- Hakem önerileri isim belirtmeden editör tarafından yazara bildirilir.
- Bilimsel dergiler maddi destek veren kişi ve kurumları açıkça belirtmelidir.
- Hakemlerce ret edilen makale iade edilir, yazışmaların kopyası dışında hiçbir şey saklanmamalıdır (Hakem raporları en az 5 yıl saklanır).
- Dergide yer alan yanlışları, yanlışlanmış her türlü etik dışı çalışmayı yayın yoluyla düzeltir (Töreci, 2010; Yükseköğretim ... 2014).

Hakemlerin Etik Sorumluluğu

Hakem bilimsel danışmandır. Eserin incelenmesi, eksik ve yanlışlarının belirlenmesi, yayınlanıp-yayınlanmaması konularında görüş bildirir. *“Hakem makaleyi, kendi makalesinin başka hakemlerce nasıl ele alınmasını beklerse öyle değerlendirmelidir.”* Bu yaklaşım Benos ve arkadaşları tarafından hakemlikte altın kural olarak tanımlanmaktadır (Benos, Kirk ve Hall, 2003).

- Tarafsızlığı ve makaleden kendisine çıkar sağlamaması esastır.
- Makaleyi ciddiye almalı, gerektiğinde makalenin yazılım ve kısıltmadüzeltilmelerine katkı sağlar, ancak bunu yaparken araştırmanın özünü dokunmamalıdır.
- Yayınlanması veya yayınlanmaması önerilerini açıkça rapor eder. Gerekçeleri yazmak etik sorumluluktur. Raporunda uygun dil kullanılmalıdır.
- Makaleye yönelik eleştiriler nesnel, dengeli, yazara değil de metne yönelik olmalıdır.
- Hakemler makaleyi ret ederken ilkeli ve gerçeğe uygun davranmalıdır (Makale uzun ve detaylı, bilinenlere katkı sağlamıyor, kaynaklar ile makale arasında uyumsuzluk olması vb.).
- Tutarsız ve etik dışılık içeren makalelerin yayınlanmasını önlemelidir.
- Hakemler makaleyi süresi içinde değerlendirmelidir, geciktiremez.
- Hakem konuyu yeterince bilmiyorsa, konu bilgi alanı dışındaysa ya da zaman darlığından süresinde değerlendirmeyi bitiremeyecekse gerekçesini bildirerek iade etmelidir.
- Makale hakemin araştırma konusu ise, yazarlar ve hakem o konuda bir yarış içinde ise makale iade edilmeli ve bilgiler kullanılmamalı.
- Hakem gizliliğe uymak ve makale bilgilerini paylaşmamak durumundadır.
- Hakemlik de kartel oluşturulamaz, kendisine atıf da bulunmayan çalışmalarını kötüleyemez.
- Hakem kendisine gönderilen makaleden kopya saklayamaz (Töreci, 2010; Yükseköğretim ... 2014).

Bilimsel Yayında Etik Dışlıklar

1- Aşırma, Çalma (İntihal-Plagiarism)

Gerekli atıfları yapmadan ve kaynak göstermeden başkalarının fikir veya sözlerini kendisininmiş gibi gösterme. Başkasına ait bir eseri (yazılı, basılı ve elektronik ortamdaki) ve sanatsal uygulamaları; olduğu gibi alarak kendi adına sunmak, bir bölümünü bilimsel yayın kurallarına uygun bir biçimde atıfta bulunmadan kendi eseri gibi sunmak, aşırandan aşırma kaba yağmalama çeşididir (Töreci, 2010). Bulguları, sanatsal uygulamaları bunların alıntı olduğunu açıkça gösterecek (yazılım tipini değiştirerek, italik yazarak ve tırnak içinde göstererek, metin içinde işaretleyerek, dipnot ya da kaynakça belirterek) şekilde dile getirilmeden sunmak dışında farklı kelimeler kullanarak veya cümleler kurarak değiştirip sunmak, başkasının fikrini kendisininmiş gibi sunmak ise ince yağmalama değildir. Alıntının belli olacak şekilde ve kaynak gösterilerek yapılması şekle ilişkin alıntıdır. Şekil koşulunun ihmal edildiği her durumda yolsuz alıntı ve aşırma suçu işlenmektedir. Bu suç fikir ve sanat eserleri yasasında bu şekilde tanımlanmaktadır (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1951).

Yağmalamanın birde çok ince çeşidi vardır. Kendi eserinden gönderme yapmadan alıntı yapmak, kaynağı unutup bilgi, düşünce ve uygulamaları kendi fikriymiş gibi sunmak (cryptomnesia-bilinçaltı yanılama) bu kategoriye girer (Gören, t.y). Ayrıca atıfta bulunurken eksik bilgi vermek, alıntı kaynağına ait uygun bilgi vermemek de bir aşırmadır.

Bazı akademisyenler kaynak gösterdiği sürece istediği oranda alıntı yapabileceğini savlamaktadır. Bilimsel yayınlarda kabul edilebilir ölçüleri aşan alıntı yapmak etik dışı davranıştır. Alıntı yapmanın yasal koşulu vardır. Esasa ilişkin koşul “amacını aşan oranda alıntı yapılması: yapılan alıntı yeni eserin bağımsızlığını, kimliğini ve asıl esere olan gereksinimi ortadan kaldıracak düzeyde olmamalıdır. Ayrıca yeni oluşacak fikir veya ürün başka eserden yapılan alıntılara karşın araştırmacının bağımsız fikrini yansıtmalı, ayrı bir eser olmalıdır. Alıntı oran olarak yeni esere galip gelmemelidir. Aksi halde yararlanılan eserin izinsiz kopyası sayılır.

Alıntı yapma serbestisi asla çalıntı serbestisi değildir.

İntihal; aşırma, çalma olarak yorumlanmakta ise de durum biraz farklıdır. Örneğin bilgisayarınız çalınırsa o artık yoktur ve hırsızdadır. Ama aşırma böyle değildir zira esası yerinde duruyor, bu ancak taklit olarak düşünülebilir ama beyin ve bilgi ürününün el değiştirmesi olmaktadır. Bu yüz kızartıcı bir tutum ve davranıştır. Ayrıca Fikir ve Sanat eseri haklarının ve patentin korunmaması anlamına geldiğinden suç oluşturmaktadır.

”Evrensel bilim kuramları, matematik teoremleri ve ispatları gibi önermeler dışında hiçbir yapıt tümüyle veya bir bölümüyle izin almadan veya asıl kaynak gösterilmeden çeviri veya özgün şekliyle yayınlanamaz” (Etiğe aykırı davranış ... 2007).

2- Sahtecilik, Uydurma (Fabrication)

Kuru laboratuvarcılık, masa başı araştırma. Hiçbir araştırma yapmadığı halde yapmış gibi gösterip, araştırmaya dayanmayan veriler ve bunlara dayalı sonuçlar üretip yazmak, yayınlamak. Çok uygun gereç ve yöntemler kullanmış ve uyumlu veriler elde etmiş gibi sözde (sanal)

sonuçların sunulması veya yazılmasıdır. Hatta bu hayal ürünü sonuçlara büyük bilimsel ve ekonomik destek verildiği de görülmüştür. Bu uyduruk yayınlar yalnız bilim çevrelerini değil tüm toplumu yanıltabilir.

3- Çarpıtma, Yanıltmacılık (Saptırma, Aldatmaca-Falcification)

Bilimsel sonuçları bilerek, istemli olarak değiştirmektir. Bilimsel bir gerekçe olmaksızın veri veya sonuçlar üzerinde değişiklik yapmak veya nedeni olmaksızın veri atlamak. Araştırma sonuçlarını, kayıtlarını ve elde edilen verileri tahrif etmek, değiştirmek. Kullanılmayan gereçleri, cihazları ve yöntemi kullanmış gibi göstermek, araştırmanın veya uygulamanın yöntem ve sonuçlarını kasıtlı olarak değiştirmek, Araştırma hipotezine uymayan verileri değerlendirme dışında tutmak, Araştırma ve uygulamaların niteliğini bozacak şekilde olduğundan farklı sunmak. Araştırma hipotezine uymayan verileri değerlendirme dışında tutmak.

4- Yayın Tekrarı, Çoklu Yayın (Duplication)

Çoklu yayın, aynı yayını yapılmış olan önceki yayınlara atıf yapmaksızın birden fazla yerde yayınlamak. Yayın sayısını göreceli olarak arttırmak. Bir kongre veya toplantıda yayınlanan bir yayın özeti, yayının basılmak üzere sunulmasını engellemez. Ancak bu yayının toplantı veya kongrelerde sunulmuş olduğu o yayının basılmak üzere yapıldığı başvuruda belirtilmelidir.

Bir çalışmanın farklı dillerde tekrar basılması kabul edilebilir. Yabancı dilde yayınlanmış bir yayın çok önemli ise Türkçe olarak okuyucuya ulaşması bağlamında yazardan izin alınarak ve dipnotta belirtilerek yayınlanabilir. Yabancı dilde yayınlanmış bir makaleyi Türkçeye çevirip yayınlamak, “ilk” yayınlandığı derginin izni ve Türkçe dergide belirtilmesi koşulu ile olabilir.

Bir makalenin tümüyle, hangi dilde olursa olsun ilk yayının editöründen izinsiz birden fazla yerde yayınlanması etik dışıdır. Ancak çalışma devam ediyorsa ve ilk yayın ön rapor şeklindeyse araştırmanın kesin sonuçları bir başka yayın olabilir. Ayrıca basılmak üzere başvururken ilk yayından mutlaka bilgi verilmeli ve yayına atıf da bulunmalıdır. Yazarlar bir dergiye başvururken, başka bir dilde ve benzer yayınlar basım safhasındaysa bunlarla ilgili ayrıntılı bilgi vermelidirler.

5- Dilimleme, Bölerek Yayınlama (Salami slicing)

Bir araştırmanın sonuçlarını, o araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde bölerek birden fazla yayın yapmaktır. Büyük çaplı bir çalışmayı iki veya daha fazla parçalar halinde yayınlamak. Türkçe de tam karşılığı “sineğin kanadından yağ çıkarmak” olmalı.

6- Yazarlık Hakları Sorunları

Türkiye’de en sık görülen yayın etiği ihlallerinden birisidir. Araştırmaya katkısı olmayan kişilerin yazarlar arasında yer alması en önemlisidir. Araştırmanın tasarımında, verilerin toplanması, analiz ve değerlendirilmesinde, yayına hazırlanması ve son halinin onayında yeterli katkısı olmayan(lar)ın yazar olarak gösterilmesidir. **Armağan-konuk yazarlık, hayali-gölge yazarlık, onursal yazarlık** gibi isimlerle anılmaktadır. Çalışmada hiçbir katkısı olmayan bu kişiler genellikle Bölüm ve Anabilim Dallarının başkanları, en kıdemli öğretim üyeleridir.

Haberi olmaksızın yazar listesine alınanlarda vardır. Bu yazar listesini zenginleştirmek, yayına ağırlık kazandırmak, yazının yayınlanmasını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Ancak son yıllarda tüm yazarların imzalı beyanları alındığından bu durum ciddi olarak önlenmiştir.

Ayrıca çalışmaya katkısı olduğu halde yazarlar arasında yer almayan, **saklanan yazarlar** vardır. Yazar sıralamasını kabul edilebilir gerekçesi olmaksızın değiştirmek, bilimsel çalışmanın bildiri sunumunda bulunan yazarı yayında çıkarmak, yeni yazarlar eklemek yazarlık sorunlarından biridir.

Yayınlarda yazarlık hakları kuralları gözetilmelidir. Yazarlık hakkı; araştırmanın ve yayının tüm aşamalarında görev ve sorumluluk almak anlamına gelir. Tıp dergisi editörleri uluslararası komitesi tarafından kabul edilen Vancouver Ölçütlerine göre bir bilimsel yayında yazarlar arasında bulunmak için:

- Çalışmanın planlama, tasarım, analiz ve yorumuna katkıda bulunmak,
- Yayına hazırlamak veya önemli ölçüde beyinsel katkı ile düzeltmek,
- Yayınlanacak son haline onay vermek (Ruacan, 2005, s. 147).

Yazar sıralamasında, esas olarak bilimsel katkı derecesinin belirlendiği bir düzen vardır. Tüm yazarlar yayının içeriği konusunda sorumluluk aldıklarını kabul ederler. Yazarlar çalışmanın kazandığı başarı ve ödüllerde onurlandıkları kadar etik yanılmalarda da sorumludurlar.

Son yıllarda çok farklı bilim disiplinlerinde bazı topluluklar oluştuğu ve seri yayınlar yapıldığını üzülen ve hayret ederek görmekteyiz. Yazarlar yayınlarının içeriği hakkında ileri derecede bilgi fakiri olup, bazıları adının bulunduğu yayını anımsamamakta. Yayın sayısını arttırmak amaçlı kurulan birliktelikler adeta yayın yapma şirketlerine dönüştü. Tablo çok karanlık ve yüz kızartıcı.

7- Kaynakların taraflı seçilimi

Makalenin konusu ile ilgili destekleyici ya da aksi yöndeki sonuçları içeren makalelerin verilmesi gerekir. Yalnızca çalışma sonuçlarını destekleyici yayınlara yer verip aksi görüşlere yer vermemek taraflı yazılımdır. Hakemler makalede taraflılığı saptadığında yazar ve editörü uyarmalıdır. Ayrıca gereksiz bir şekilde kendisine atıf yapma yaygınlığı gözlenmektedir.

8- Taraflı yayın

Araştırmalara ekonomik destek veren kurum ile araştırma grubu arasında çıkar ilişkisi taraflı yayındır. Çalışmanın bilimsel tarafsızlık içinde yürütüldüğü, sonuçların doğru verilere dayandığı, araştırmacıların herhangi bir çıkar sağlayıp sağlamadığı net olmayabilir. Sonuçların sunumu ve yayınlanması aşamasındaki destekler en masum olanıdır.

9- Destekleyenleri belirtmemek, teşekkür etmemek

Araştırmaya destek verenleri belirtmek ve teşekkür etmek etik sorumluluktur. Ayrıca çalışmanın değişik aşamalarında destek verip ancak yazarlar arasında yer alma durumunda olmayanlara da teşekkür edilmesi gerekir.

10- Verilerin yayınlanmasına mani olma, izin vermeme

Destekleyen kurumun, elde edilen verileri kendi izni ve onayı olmaksızın yayınlanmayacağını yazılı metne dönüştürmesi etik dışıdır. Bu en çok biyomedikal çalışmalarda görülmektedir. Dünya Tabipler Birliği (DTB) *Helsinki Bildirgesi* (Dünya Tabipler Birliği Helsinki ..., 2013) insanlar üzerinde yapılan tıbbi araştırmalarla ilgili etik ilkeleri yıllar içerisinde geliştirerek açıklamaktadır. Helsinki kararları olarak anılan ilkelere araştırmaların kayıt, yayınlama ve yaygınlaştırılması gerektiğini, olumlu sonuçlar kadar olumsuzlar ve yetersiz sonuçlarında yayınlanması veya başka şekilde kamuoyu bilgisine sunulması karar altına alınmıştır (Ekim 2013, Madde:36). Araştırmada toplum ve ekoloji zararına olan bir sonucunu yayın ve bildirim yoluyla hızlı bir şekilde bilim çevreleri ile paylaşmasını, yayınlanması gerekir. Bunu engellemek etik dışılıktır.

11- Çıkar çatışması veya çıkar çakışması

Patent, danışmanlık, firma hisse senetlerine sahip olma, giderlerin firma tarafından karşılanması gibi parasal ilişkiler, çıkar ilişkileri etik yanıtma nedenleri arasındadır, ancak son derece sinsi ve kanıtlanması zordur. Bu ilişkilerde olanlar yayın kurulu üyeliği ve hakemlikte tarafsızlık, gizlilik, güvenilirlik ilkelerini etkileyebilir. Ayrıca sahtecilik, çarpıtma ile birlikteliği vardır.

Bilim Politikaları

Bilim kurumu yöneticilerinin, özellikle üniversite dergilerine müdahale etmeleri, gerekli desteği esirgemeleri, akademik yükseltme ve atama ölçütlerinin yayın sayısına bağlamaları, yayın niteliğini dikkate almamaları niteliksiz, özensiz hatta paralı yayınların yolunu açmaktadır. Bilim kurumu yöneticileri atama ve yükseltmelerde niteliği de incelemek durumundadır.

Bir araştırmada etki değeri 30'u aşan dergilerde 1980-2014 yılları arasında toplam yayın sayısı:28. Etki değeri ortalama 0.651 altında olan dergilerde yalnızca 2013 yılı yayın sayısı:2959. Bu toplam 25 derginin 12 tanesi yayın ücreti almaktadır. Yayın ücreti alan, paralı yayın yapan 10 dergide 2014 yılı yayın sayısı 2636. Bu 2014 dergilerinin etki değeri ortalama: 1.121. Bu dergilerde iki yılda yayınlanan toplam 5595 yayın uluslar arası, fakat sayı dışında bir anlam içermiyor. “*Bu makalelerin iyimser bakışla %80'i çöp yayınlardır. Ancak etki değeri 0,68 olan bir dergideki makaleler için iki yılda 650.000 Dolar yurt dışına akıtıldı*” (Özmen, 2015, ss. 18-19). İki yılda bu dergide yayınlanan makale sayısı toplam: 286.

Bilimsel yayınlarda etik dışılık her ülkede olmaktadır. Çok ünlü isimler ve çok maliyetli projelerde etik dışılıklar belgelenmiştir. Güney Kore'de 2006'da saptanan klonlamadaki etik dışılık son yılların en büyük mali proje örneğidir. Ülkemizde ise durum içler acısıdır. Bilimsel yayınları uluslararası dergilerden çıkarılan ve dergi editörleri tarafından okuyuculardan özür dilenen, haklarında kurumlarına bildirimde bulunulan makale yazarları arasında rektör, dekan ve müdürler bulunmaktadır. Ulusal yayın ve kitaplar ise başlıbaşına ayrı bir araştırma konusudur.

Osmanlı'da bilimle uğraşanlara veya yeni fikir öne sürenlere ya “kitabına uygunluk fetvası” ya da “boynu vurula fermanı” verilmekteymiş. Bilimsel alt yapının kurulmadığı, soran,

sorgulayan, araştıran, yanlışlayan eğitimin olmadığı süreçlerde bilim etiğinden söz edilemez. Osmanlı'da bilimsel araştırma ve yayın etik ilkeleri varlığından söz etmek zordur. Akademik çalışmalar genellikle Avrupa'da, Amerika'da basılmış kitapların çevirisi şeklindeymiş. O dönemlerde bilgiye ulaşım çok zor, bilimsel dergiler ve kitapların dağılımı yaygın değildi. Örneğin Fransa'da üroloji alanında basılmış bir kitaba herkes ulaşamazken Fransızca bilen ve Fransa ile ilişkileri olanlar bulabiliyordu. Dolayısıyla Türkiye de durumun saptanması çok zordu. İşte bizim akademik unvanlılarımız bu kitapları Türkçeye çevirip kendisi yazmış gibi yayınlıyordu. Bu anlayış Cumhuriyet döneminde de sürünce ülkemizde görev yapan bazı Alman bilim insanları durumu ilgili makamlara rapor etmek durumunda kaldılar. Hatta "Telif hakları yasa tasarısı" hazırlanmasında ve 1951 de çıkmasında en büyük emek Hukukçu Prof. Dr. Ernst Hirsh'indir. Cerrahpaşa Genel Cerrahi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rudolf Nissen 12 Mayıs 1938 tarihinde verdiği dilekçede "*..Klinikte çalışanlara verilen şeref rütbeleri (akademik unvanlar) yayınlanmış eserleri özetlemelerine dayanmaktadır... bu eserleri çevirerek kendi eseri gibi göstermek, manevi bir hakka tecavüz olduğundan dünya bilim çevrelerindeki usullerle cezalandırılmayı gerekir..*" demektedir (Namal, 2005, s. 2).

Tüm yargı yolları sonuçlanmış, geçtiğimiz yüzyılda başlayıp 2014'te sonuçlanan bu konunun en önemli olayı Prof. Dr. İhsan Doğramacı tarafından yazılan kitaba aşırma suçlamasıdır. Kısaca anımsayalım; Doğramacı'nın *Annenin kitabı* (Doğramacı, 1958) isimli eseri ilk baskısını 1952 de yapmıştır. Kitabın Dr. Benjamin Spock'un ilk baskısı 1946 da yapılan "*Baby and child care*" (Spock, 1946) kitabından çalıntı olduğu savı 1981 de ulusal basında yer alınca TÜBA Bilim Ahlakı Kurulu inceleme yaparak Doğramacı'yı kınadı. Doğramacı açıklama yapan kurul başkanına tazminat davası açtı. Dosya dava aşamaları sonunda "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu" tarafından görüşüldü ve Yargıtay Genel Kurul Başkanı Prof. Dr. Hasan Yazıcı'yı tazminat ödemeye mahkum etti. Prof. Dr. Yazıcı konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) götürdü ve AİHM 15 Nisan 2014 tarihinde açıkladığı kararla Yargıtay'ın verdiği kararın yanlış olduğunu belirtti Türk Hükümetini Prof. Dr. Yazıcı'ya tazminat ödemeye mahkum etti.

Yargıtay Genel Kurulu'na giden dosyada eklenen bir belge var ki bu kadarı da olmaz denilecek türdendir; Yargıtay temyiz dosyasına son anda konulan bir kitap kapağı var. Bu kapak Yazıcı'nın yanıtlaması olanaksız bir aşamada dosyaya girmiş olup, kitabın ismi "*Annenin Kitabı: Çocuk bakımı ve Anne rehberi*" basım tarihi 1943, yazar: Dr. İhsan Doğramacı (Sayın Doğramacı 1940 yılında çocuk hastalıkları ve sağlığı uzmanı olmuştur). Böyle bir belge (!) tüm mahkeme süreçlerinde ortaya çıkmamış ve ayrıca tüm kitapların bulunması gereken Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesinde ve Milli Kütüphane'de bulunmamaktadır.

Bilimsel yayınlarda kural dışı uygulamaları özetlerken bunları kendi içerisinde derecelendirebiliriz. Önlenebilir yanlışlar yapmak, hata ve özensizliklerle dolu araştırma yapmak düzeltilse dahi bilim güvenilirliğine zarar verir, ancak kasıt olmayabilir. Ancak bunlar dışında bir üçüncü kategori var ki burada doğrudan ve istemli olarak yalan söylemek ve aldatma, kasıtlı yanıltma söz konusudur. Zira bunlar bilinçli olarak yapılan aldatmalardır. Etik kural ihlalleri

derecelendirildiğinde bu üçü farklıdır. Standartların en ciddi ihlali, bilimsel suistimaldir. ABD Sağlık Bakanlığı, Sağlık ve İnsan Servisleri Bölümü 1989 yılı tanımına göre “*Bilimsel bir ortam içinde araştırmanın amaçlanması, tasarımı, iletilmesi veya rapor edilmesi için genel olarak kabul edilen kurallardan ciddi olarak sapma; yalan söyleme ve uydurma (fabrication); tahriş veya taklit etme veya değiştirme (falsification) veya aşırı macilik (plagiarism) veya benzer uygulamalar etik dışılıktır*” yorumunda bulunmuş ve daha sonra **Aldatma niyeti** (Ertekin, ss. 37-41) tanımını geliştirmiştir.

İnsan hatalarından kaynaklanan yanlışlar araştırmalarda da bulunabilir. Sorumluluk duygusu yüksek, güvenilir, dürüst bilimci de hata yapabilir. Bu hata ortaya çıktığında kabul edilmeli ve yayın yoluyla düzeltilmelidir. Araştırmacıların masum hataları bu kapsam dışında kalır. Bilgisizlik, disiplinsizlik ve dikkatsizlikten sonucu yapılan yanlışlar, masum hatalar doğrudan ve bilerek yapılan etik yanılmanın dışındadır.

ABD Ulusal sağlık Enstitüsü bilim hırsızlığını insan öldürme düzeyinde ağır suç olarak kabul eder. Bilimsel kültürü ve gelenekleri yerleşmiş ülkelerde bilim hırsızlığı kanıtlanmış kişiler öncelikle bilim kamuoyunca dışlanır, üniversite ile antlaşması yenilenmez, saygın üniversiteler antlaşma yapmaz, bilimsel toplantı ve dergi kurullarında görev verilmez, yayınları kabul edilmez, kara listeye alınır.

Ülkemizde ölümcül örnekler de var. Bunlardan birisi üniversite öğretim üyelerinin duyarlılık ve farkındalığı açısından çok önemlidir. Bir rektörün de yazarları arasında bulunduğu makale aşırma nedeniyle dergi tarafından yayından çekildi ve durum ilgili üniversiteye bildirildi. Makale yazarları arasında rektör de bulunduğundan inceleme ve soruşturmayı yönetmelik gereği Yükseköğretim Kurulu yapması gerekirken rektör kendisi yaptı ve sonuçta ilk yazar suçu kabul etti, rektör kendisini suçsuz buldu. Oysa söz konusu makaleler yazarların ortak imzası olmadan asla kabul görmez, zira başvuru koşullarında ortak imza vardır. Bir eserin ödül kazanmasında nasıl tüm yazarlar onur duyar ve bunu başarı listesine eklerse, olumsuz sonuçlarında da aynı şekilde sorumludur. Sayın rektör ikinci dönem rektörlüğe aday oldu ve oyların % 65’ini aldı. Üniversite öğretim üyelerinin %65’i Sayın rektöre oy verdi. Yorum gerekmez artık.

Toplu kopya kültürünün olduğu yerde toplu çalma da sıra dışı değildir. Üniversite giriş sınavlarında yapılan toplu kopyalar belgelidir. Sorun yalnızca üniversite öğretim üyelerinin değil toplumdur. Diğer kurumlardan bir acı örnekte Adalet Bakanlığı’nda yaşandı: 06 Mayıs 2012 tarihinde yapılan “Avukatlıktan Hakim ve Savcılığa Geçiş Yazılı Sınavı”nda, sınav soruları ve yanıtları önceden elde edilip kullanılarak haksız ve hileli şekilde kazanan 37 hakim ve savcının ataması iptal edildi. Bunların sınavda aynı doğru ve yanlışları yaptıkları, 8 matematik sorusunu çözerken sınav soru kağıdına hiçbir işlem yapmadıkları, oysa bunları zihinde çözmenin olanaksız olduğu bilirkişi raporunda yer almaktadır. Hukuku uygulayacak, adaleti dağıtacak kişiler bunlar. Tuz kokmuş.

Etik yanılmalara yönelik önlemler arasında ilki okuyucu etiğidir, ayrıca öz denetim ve bilimci sorumluluğu da gerekir. Bir yayında etik yanılma tespit ettiğinde bilim insanı

sorumluluğu ile davranılması vaz geçilmezdir. Bilim okur-yazarı olmak bunu gerektirir. Bilim insanı saptadığı etik dışılık hakkında duyurum yapmak, izlemek, kanıtlamak ve arkasında durmak zorundadır. **Bilimci etik yanılmayı saptadığında arkasını dönüp gidemez, bana ne diyemez** (İnci, 2009, s. 85).

Bilimsel suistimal yaşamda gözlenen “Köşe dönücülük” anlayışının bilimsel araştırma ve yayınlara yansımalarıdır. Bilimde köşe dönücülüğe yer yoktur. Bilimci'nin yaşam felsefesi farklıdır. Bilim insanı edeplidir. Ebü Bekr Muhammed İbn Zekeriyye er-Râzi (864-925): “**Bir dirhem ilim, bin okka edebe muhtaçtır**” demiş. Yaşadığı dönemde Râzi zındıklıkla suçlanmıştı. Razi bugün **bilim etiği** kitap, bildiri, sunu ve konferanslarında saygı ile anılmaktadır. Cesur olanların başına çok işler gelmekte, ancak bilim cesur olmayı gerektirir. Değerleri başka türlü koruyamayız.

Kaynakça

- Benos, D. J, Kirk K. L. ve Hall, J. E. (2003). How to review a paper. *Advances in Physiology Education*. 27(2), 47-52. 29 Haziran 2015 tarihinde <http://advan.physiology.org/content/27/2/47#sec-1> adresinden erişildi.
- Binatlı, G. Dursunkaya, Z. Graves, A. ve Özgen, C. (2011). *Bilimsel yayın*. Ankara: ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü. 25 Haziran 2015 tarihinde <http://www.fbe.metu.edu.tr/tr/bilimsel-yayin> adresinden erişildi.
- Doğramacı, İ. (1958). *Annenin kitabı*. (4. bs). Ankara: Ankara Çocuk Sağlığı Derneği. 22 Haziran 2015 tarihinde www.nadirkitap.com/annenin-kitabi-prof-dr-ihsan-dogramaci-kitap-4466352-html adresinden erişildi.
- Dünya Tabipler Birliği Helsinki Bildirgesi*. (2013). Ankara: Türk Tabipler Birliği. 25 Haziran 2015 tarihinde <http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf> adresinden erişildi.
- Ertekin, C. Berker, N. Tolun, A. ve Dinçer, Ü. (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunlar*. Ankara: TÜBA.
- Etiğe aykırı davranışlar (2007). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. 25 Haziran 2015 tarihinde <http://www.turkishliterature.boun.edu.tr/?q=tr/node/102> adresinden erişildi.
- Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. B- Ceza davaları, madde 71 (Değişik: 23/1/2008-5728/138 md.). *T.C. Resmi Gazete* (7981, 13 Aralık 1951).
- Gören, N. (t. y.). Bilimsel yayınlar hakkında. 27 Haziran 2015 tarihinde <http://www.etikturkiye.com/makale/detay.asp?id=35> adresinden erişildi.
- İnci O. (2009). Bilimsel yayın ilkeleri, yanılmalar, yanılmaları önlemeye yönelik öneriler, Araştırma ve yayın etiği. *ULAKBİM sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık 7. ulusal sempozyum* içinde (ss. 69-89). Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM. 20 Haziran 2015 tarihinde <http://uvf.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum7/inci.pdf> adresinden erişildi.
- Namal, A. (2005). Üniversite tarihimizde intihale dikkat çeken bir (ilk) belge. *Cumhuriyet Bilim*

- Dergi*, (943), 2.
- Oğuz, N. Y. (1999). Bilimsel yayın etiği. *Klinik Psikiyatri*, 2: 153-159. 24 Haziran 2015 tarihinde <http://klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/38.pdf> adresinden erişildi.
- Özmen M. (2015). Bilimsel yayın kalitemiz: can alıcı sorulara ölümcül yanıtlar. *Cumhuriyet Bilim Teknik*, (1470), 18-19.
- Ruacan, Ş. (2005). Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. *Gazi Tıp Dergisi*, 16 (4), 147-149. 24 Haziran 2015 tarihinde medicaljournal.gazi.edu.tr/index.php/GMJ/article/download/248/246 adresinden erişildi.
- Spock, B. (1946). *The common sense book of baby and child care*. New York: Duell, Sloan and Pearce. Ayrıca bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Common_Sense_Book_of_Baby_and_Child_Care
- Töreci, K. (2010). Tıpta yayın etiği (bizden de örneklerle). *ANKEM Dergisi*, 24 (Sayı 1'e özel ek) 1-41. 25 Haziran 2015 tarihinde http://www.ankemderneği.org.tr/ANKEMJOURNALPDF/ANKEM_24_EK1_1.pdf adresinden erişildi.
- Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri (2014). Ankara: Yükseköğretim Kurulu. 22 Haziran 2015 tarihinde Gazi.edu.tr/posts/download?id=113883 adresinden erişildi.